

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

© 2017 КЛУНКО Н. С.

УДК 338.27:519

Клунко Н. С. Ефективність вдосконалення системи економічної безпеки України

Проведено аналіз підходів до формування ефективності забезпечення економічної безпеки. Визначено сутність економічної безпеки, охарактеризовано її матеріальну базу. Систематизовано загрози економічній безпеці України, проаналізовано їх структуру. Виділено внутрішні та зовнішні заходи запобігання загрозам економічній безпеці України. Розглянуто динаміку факторів, від яких залежить економічна безпека України. Визначено, що коректно сформульована стратегія соціально-економічного розвитку обумовлює ефективність системи економічної безпеки країни. Виділено два підходи стратегічного розвитку економіки України: підвищення конкурентоспроможності та інтеграція в міжнародні економічні об'єднання.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, загрози економічній безпеці, ефективність, конкурентоспроможність, інтеграція, соціально-економічне об'єднання, система.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 10.

Клунко Наталя Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, зовнішньоекономічної діяльності та фінансів, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (вул. Кирпичова, 2, Харків, 61002, Україна)

E-mail: nataliya.klunko@gmail.com

УДК 338.27:519

Клунко Н. С. Эффективность усовершенствования системы экономической безопасности Украины

Проведен анализ подходов к формированию эффективности обеспечения экономической безопасности. Определена сущность экономической безопасности, охарактеризована её материальная база. Систематизированы угрозы экономической безопасности Украины, проанализирована их структура. Выделены внутренние и внешние меры предотвращения угроз экономической безопасности Украины. Рассмотрена динамика факторов, от которых зависит экономическая безопасность Украины. Определено, что сформулированная стратегия социально-экономического развития обуславливает эффективность системы экономической безопасности страны. Выделены два подхода стратегического развития экономики Украины: повышение конкурентоспособности и интеграция в международные экономические объединения.

Ключевые слова: безопасность, экономическая безопасность, угрозы экономической безопасности, эффективность, конкурентоспособность, интеграция, социально-экономическое объединение, система.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Библ.:** 10.

Клунко Наталья Сергеевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры менеджмента, внешнеэкономической деятельности и финансов, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт» (ул. Кирпичева, 2, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: nataliya.klunko@gmail.com

UDC 338.27:519

Клунко Н. С. The Efficiency of Improvement of the Economic Security System of Ukraine

An analysis of approaches to the formation of efficiency of ensuring economic security was carried out. The essence of economic security has been defined and its material base has been described. Threats to the economic security of Ukraine have been systematized and their structure analyzed. Both internal and external measures to prevent threats to the economic security of Ukraine have been allocated. Dynamics of the factors on which the economic security of Ukraine depends has been considered. It has been determined that the socio-economic development strategy formulated makes the country's economic security system efficient. Two approaches to the strategic development of the Ukrainian economy have been allocated: enhancing competitiveness and integration into the international economic associations.

Keywords: security, economic security, threats to economic security, efficiency, competitiveness, integration, social and economic association, system.

Fig.: 1. **Tbl.:** 2. **Bibl.:** 10.

Клунко Nataliya S. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Management, Foreign Trade and Finance, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (2 Kyrpychova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: nataliya.klunko@gmail.com

Основною необхідністю суспільства, яке еволюціонує і розвивається, виступає потреба в безпеці, у захисті від небажаних зовнішніх впливів і всебічних внутрішніх загроз.

Верховенство права, стабільний уряд, ефективні соціальні, політичні та економічні фактори зростання, високий рівень культури та підвищення освіченості суспільства виступають гарантом економічної безпеки як найважливішого елемента національної безпеки будь-якої країни.

Економічна безпека повинна включати здорову ринкову економіку, із сильною позицією, конкурентоспроможною на світовому ринку товарів і послуг. При цьому економіка має включати «розумну» політику уряду.

Економіка кожної країни індивідуальна навіть при однаковому визначенні цього терміна. Зараз для більшості країн світу характерна ринкова економіка, яка передбачає функціонування виробництва за принципом попиту та пропозиції. При цьому функції уряду поляга-

ють у регулюванні економічного механізму для того, щоб запобігти негативним тенденціям в економіці країни та посилити позитивні. Тобто, уряд не зловживає адміністративним тиском, підприємці мають досить широкий спектр свободи дії. Кожній країні характерна своя власна, вироблена роками економічна система, на яку безпосередній вплив здійснюють соціально-економічний уклад держави та система управління народним господарством. Саме економічна система, яка включає, перш за все, людські ресурси, природні багатства, фінансові ресурси, виробничі та невиробничі фонди, виступає об'єктом економічної безпеки.

Таким чином, сутність економічної безпеки можна визначити як стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечуються гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал – навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

Проблема забезпечення національної безпеки постійно знаходиться в центрі уваги провідних країн світу, а обґрунтування напрямків і способів її рішення є наріжним каменем їхньої внутрішньої та зовнішньої політики. Але особливу актуальність вирішення даної проблеми набула сьогодні. Це обумовлено низкою факторів, які генерують загрози прогресивному розвитку як на національному, так і на міжнародному рівнях, а отже, визначають завдання, які покладаються на національні та міжнародні системи забезпечення безпеки, зокрема щодо підвищення ефективності їх функціонування.

Для формування ефективної економічної системи, яка б гарантувала реалізацію життєво важливих національних інтересів держави, передбачається необхідність оцінки поточного стану рівня економічної безпеки України.

На даний момент учені приділяють велику увагу вивченню теоретичних основ економічної безпеки держави. Ключовою проблемою є незадовільний стан стратегічного планування розвитку економіки. З огляду на вплив процесу глобалізації, сформувалися деякі загрози економічної безпеки держави, які потребують державного регулювання.

Дослідження економічної безпеки відображено в працях таких сучасних учених: Талайло О. О., Литвинов О. І. [1], Антощенкова В. В. [2], Заяць Ю. О. [3], Предборський В. А. [4], Белов О. Ф. [5], Димченко О. В. [6], Бражникова Л. М. [7] та інших. Світова економіка досягла свого розвитку при існуючому інституційному устрої, що і визначає ймовірність тривалого перехідного періоду до формування нового стану сталого розвитку держави. У процесі даного переходу актуалізується необхідність аналізу та корекції процесу і механізму забезпечення економічної безпеки на рівні національної економіки, що обумовлено проявом ряду деструктивних явищ, характерних для періодів перехідного розвитку.

Метою даної публікації є виявлення напрямків удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки України залежно від двох найбільш імовірних сценаріїв стратегічного розвитку національної економіки. Дана постановка проблеми обумовлена тим, що коректно сформульована стратегія соціально-економічного розвитку обумовлює ефективність системи економічної безпеки країни.

Економічна безпека України вважається основою, матеріальною базою національної безпеки і гарантує забезпечення незалежності держави, встановлює можливості виконання незалежної економічної політики та формує спроможність з метою поступального, сталого соціально-економічного формування країни в умовах глобалізації світового господарства та геополітичних ризиків. Таким чином, в умовах інтеграції в єдиний світовий економічний простір питання економічної безпеки відіграють головну роль у всій економічній політиці нашої країни.

Термін «економічна безпека», так само, як і «національна безпека», виник відносно недавно. Поняття економічної безпеки ширше, ніж поняття національної

безпеки, оскільки в національну безпеку входить оборонна, інформаційна, екологічна безпека та ін. Не можна також обійти увагою економічні аспекти при розгляді тих чи інших сторін безпеки.

Економічна безпека – це такий стан національного господарства, який здатний забезпечувати поступовий розвиток суспільства, його фінансову, соціально-політичну стабільність, високу обороноздатність в обставинах впливу негативних зовнішніх і внутрішніх факторів, результативне управління, забезпечення економічних інтересів на вітчизняному та світовому рівнях.

Економічна безпека вважається основним, системоутворюючим елементом безпеки нашої країни.

Економічна безпека держави – складне соціально-економічне становище, яке відображає величезну кількість стабільно мінливих обставин матеріального виробництва і вплив зовнішніх і внутрішніх факторів. Вона обумовлюється ступенем формування продуктивних сил, станом соціально-економічних взаємин і формуванням НТП.

До матеріальної бази економічної безпеки входять:

1. Формування продуктивних сил, здатних гарантувати розширене відтворення.
2. Високий рівень життя населення.
3. Економічна самостійність країни.
4. Результативне управління (у т. ч. державне) на всіх рівнях економіки.

Економічна безпека в сучасному поданні в силу різноманітності та масштабності прояву загрозливих чинників для України найбільш повно та системно характеризується двома домінуючими компонентами:

- ★ можливість національної економіки забезпечувати свій вільний, незалежний розвиток і утримувати стабільність граничного суспільства та його інститутів, а також необхідний і достатній оборонний потенціал країни при всіляких несприятливих умовах і варіанти розвитку подій;
- ★ здатністю української держави та її економіки забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, реалізовувати адекватні заходи щодо їх попередження та парирования в інтересах збереження тенденцій стабілізації соціально-економічного розвитку та сталого зростання економіки.

Загрози економічній безпеці – явища та процеси, що роблять негативний вплив на економіку країни, ущемляють економічні інтереси особистості, суспільства та держави. Причини виникнення і розвитку кризових ситуацій у країні, що становлять загрозу для економічної безпеки України, структуровані та досить системно описані [8]. Систематизуючи загрози економічній безпеці, можна виділити такі критерії: ресурси забезпечення; організація й управління забезпечення; комунікативні зв'язки; умови, які формують зовнішнє середовище (табл. 1).

Структура загроз економічній безпеці України

Класифікація загроз	Характеристика загроз економічній безпеці
Ресурси забезпечення	Деградація та виснаження природно-ресурсного потенціалу. Руйнування виробничо-технічного потенціалу. Дестабілізація фінансової бази країни. Зниження трудового потенціалу. Ослаблення інтелектуального потенціалу
Організація й управління забезпечення	Неадекватність нормативно-законодавчої бази. Зниження управлінської та виконавчої дисципліни
Комунікативні зв'язки	Порушення міжрегіональних фінансових потоків. Втрати ринків або положення на них. Порушення в системі транспортно-комунікативного та інфраструктурного забезпечення
Умови, які формують зовнішнє середовище	Погіршення економічного стану навколишнього середовища. Зниження рівня життя населення. Зростання безробіття та ослаблення трудової мотивації. Криміналізація суспільства та економічної діяльності. Загострення міжетнічних, міжконфесійних та інших подібних протиріч

Джерело: складено за [8].

Історико-економічні передумови забезпечення економічної безпеки, перш за все, пов'язані з науково-технічним прогресом та інформаційної потребою в умовах глобалізації економіки.

Можна виділити такі заходи щодо запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам економічній безпеці:

- ✦ недопущення надмірної імпортозалежності економіки країни;
- ✦ наявність резервів, запасів ключових видів економічних ресурсів, які забезпечують функціонування економіки країни і регіонів у надзвичайних ситуаціях;
- ✦ обмеження безробіття на рівні, що не викликає соціальних потрясінь;
- ✦ запобігання наднормативного фізичного і морального старіння, зносу основних засобів виробництва, будівель, споруд, засобів комунікацій, житлових об'єктів;
- ✦ забезпечення відтворення трудових ресурсів і науково-технічного потенціалу країни;
- ✦ забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції та товаровиробників на внутрішніх і світових ринках.

Підвищення економічної безпеки України залежить від можливості невідкладної реалізації принципово нової економічної моделі розвитку, каталізатором якої можна розглядати сучасну кризу. Має бути застосована всеосяжна ревізія та сформовані плани консервації технологічних процесів і виробничих фондів, модернізувати які не має економічного сенсу.

У табл. 2 розглядається динаміка факторів, від яких залежить економічна безпека України (за даними Державної служби статистики України).

Динаміку основних факторів економічної безпеки України у 2005–2016 рр. наведено на рис. 1.

У 2016 р. українська економіка зросла на 2,3% р/р, у тому числі в IV кварталі 2016 р. зростання реального ВВП прискорилося до 4,8% р/р. Про це свідчать розгор-

нуті показники ВВП за IV квартал і в цілому за 2016 р., опубліковані Державною службою статистики України.

Такі темпи економічного зростання перевищили очікування Національного банку (3,3% в IV кварталі та 1,8% у цілому у 2016 р., згідно з оцінками, опублікованими в Інфляційному звіті за січень 2017 р.). Різниця пояснюється кращими, ніж очіувалося, показниками сільського господарства та інвестиційної активності.

Зростання дефіциту було зумовлено як скороченням експорту товарів, так і відновленням зростання імпорту. За підсумками 2016 р. обсяги експорту зменшилися на 5,2% – до 33,6 млрд дол. США. Імпорт товарів за рік зріс на 3,8% – до 40,4 млрд дол. США [10].

У рамках сучасної економічної теорії визначено, що забезпечення економічної безпеки держави безпосередньо здійснюється за допомогою механізму його реалізації. Згідно з В. А. Предборським, ефективність забезпечення економічної безпеки держави – це система організаційно-економічних і правових заходів, яка впроваджується через діяльність системи державних органів економічної безпеки держави [4]. Він включає в себе такі елементи: розробка порогових значень індикаторів загроз і механізмів їх виявлення, обробки; проведення постійної аналітико-моніторингової та розвідувальної діяльності щодо стану економіки та тенденцій у соціально-економічних процесах, накопичення в них потенціалу загроз; діяльність держави щодо виявлення та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці держави.

Систему державних органів, які є елементами системи економічної безпеки, складають:

1. Спеціальні державні органи, які в державі, в рамках покладених на них повноважень, безпосередньо здійснюють заходи щодо забезпечення економічної безпеки.
2. Державні органи, які беруть участь або здійснюють певні функції щодо забезпечення економічної безпеки [4].

Економіка України у 2005–2016 рр.

Рік	Темпи зростання ВВП України, %	Інфляція в Україні, %	Рівень безробіття, %	Обсяг експорту України, млрд дол. США	Обсяг імпорту України, млрд дол. США
2005	3,0	10,3	7,8	40,3	39,0
2006	7,4	11,6	7,4	45,6	49,3
2007	7,6	16,6	6,9	58,2	65,7
2008	2,3	22,3	6,9	81,7	92,0
2009	-14,8	12,3	9,6	49,5	50,6
2010	4,1	9,1	8,8	63,2	66,1
2011	5,5	4,6	8,6	82,2	88,8
2012	0,2	-0,2	8,1	82,3	91,4
2013	0	0,5	7,7	78,1	84,6
2014	-6,8	24,9	9,7	65,1	60,4
2015	-11,3	43,3	10,1	47,6	42,6
2016	-6,19	12,4	9,7	33,6	40,4

Джерело: складено за [9].

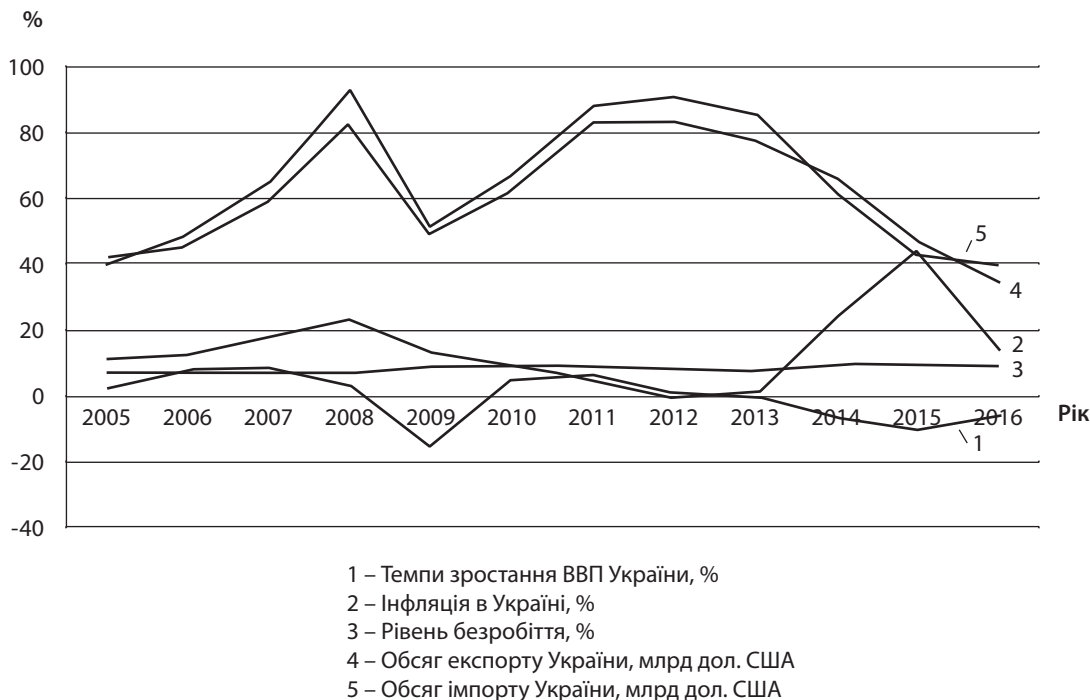

Рис. 1. Динаміка основних факторів економічної безпеки України у 2005–2016 рр.

Джерело: складено за [9].

З огляду на широкий перелік органів державного управління, що забезпечують економічну безпеку країни, слід звернути особливу увагу на аналіз об'єкта їх управління, а також на забезпечення координації їх діяльності. На нашу думку, керована система може бути охарактеризована в змістовному зрізі, тобто залежно від суспільних функцій, які виконуються її різними елементами. Критеріями такого розмежування виступають, *по-перше*, цілі та напрямки функціонування (діяльності) керованих об'єктів; *по-друге*, зміст їх основної за характером діяльності; *по-третє*, матеріальні, соціальні

та духовні результати діяльності, за допомогою яких головним чином виражаються їх відтворювальні функції (значення для життя людей), і, *по-четверте*, закономірності їх функціонування та організаційної форми.

У рамках дослідження процесів формування економічної безпеки визначено, що механізм реалізації політики економічної безпеки країни знаходиться в руслі процесу стратегічного державного управління – від планування до реалізації та являє собою своєрідний «зворотний зв'язок» процесу реалізації стратегії соціально-економічного розвитку та стану керованого об'єкта –

національної економіки, що розглядається в контексті її здатності забезпечувати потреби розвитку суспільства.

Таким чином, процес розробки політики економічної безпеки і механізму її реалізації є частиною процесу стратегічного державного управління у сфері економіки. Забезпечення даного процесу вимагає координації діяльності законодавчої та виконавчої гілок влади, застосування не тільки консультативно-дорадчих органів як генераторів управлінських рішень, але й використання наявного аналітичного та експертного потенціалу.

Як потенційно можливі та найбільш вірогідні сценарії стратегічного розвитку національної економіки доцільно визначити такі:

1) підвищення конкурентоспроможності економіки України як самодостатньої системи;

2) інтеграція економіки України в міжнародні економічні об'єднання, підвищення потенціалу національної економіки як системи за рахунок емерджентних властивостей міжнародного об'єднання.

Згідно з думкою експертів Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України забезпечення стабільного соціального та економічного розвитку в посткризовий період вимагає реалізації стратегії соціально-економічних реформ, спрямованих на зміну економічних механізмів розвитку, системну модернізацію економіки країни. За таких умов є шанс не тільки мінімізувати негативний вплив на Україну економічної рецесії, яку прогнозують розвиненим країнам світу, а й забезпечити стабільність вітчизняної економіки до нових кризових викликів з боку глобальної економіки, приєднати Україну до когорти країн, що динамічно розвиваються, яким притаманні енергійні процеси посткризового відновлення.

Реалізація стратегічної мети підвищення конкурентоспроможності повинна відбуватися через формування ефективної та продуктивної ринкової економічної системи, адаптивної та чутливої до викликів світових ринків, здатної відстоювати національні економічні інтереси та стати основою інноваційної соціально орієнтованої моделі економічного розвитку.

Таким чином, стратегію підвищення конкурентоспроможності економіки України доцільно орієнтувати на досягнення таких базових цілей:

1. Визначення пріоритетів розвитку економіки (галузі пріоритетного розвитку в кризових умовах повинні відповідати вимогам теорії формування конкурентних переваг, що означає наявність у країні чинників виробництва для підприємств цих галузей). Стратегічний вибір базових галузей визначає подальше розміщення ресурсного потенціалу національної економіки, як системи, і концентрацію зусиль з їх прискореного розвитку.

2. Створення умов для прискореного економічного розвитку (формування ефективно функціонуючих інститутів ринкової економіки: захист приватної власності, економічної конкуренції; стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу; забезпечення ефективності функціонування ринків праці, капіталу, життєво важливих ресурсів).

Таким чином, потреба суспільства у створенні соціально-економічних об'єднань існує об'єктивно та визначається необхідністю підвищення «імунітету» суспільства з метою збереження здатності забезпечення процесів розвитку. Наведені закономірності справедливі й для національних соціально-економічних об'єднань. У ситуації, коли рівень мінливості зовнішнього середовища настільки високий, що національна економіка не здатна сформулювати адекватні адаптаційні механізми, які б забезпечили досягнення цілей виживання і розвитку суспільства, – єдиним виходом для підвищення «імунітету» суспільства як системи є національна інтеграція.

Виходячи з вищевикладеного, у даний час існують об'єктивні передумови для інтеграції економіки України в міжнародні економічні об'єднання, обумовлені кризою світової економічної системи, що знаходиться у фазі активної перебудови структури своєї національної економіки та базових закономірностей функціонування.

Що ж стосується можливостей для інтеграції національної економіки, то в даному контексті доцільно відзначити таке. Якщо розглядати, які переваги отримує Україна від участі в ЄС, то, перш за все, варто звернути увагу на соціальні та економічні аспекти інтеграції. Будь-яка країна, що бере участь в інтеграційних об'єднаннях, повинна відповідати вимогам, що висуваються цими об'єднаннями. Критерії ж входження в ЄС дуже жорсткі та вимагають присутності дієвих інститутів демократії. Також обов'язкова наявність життєздатної ринкової інфраструктури, здатної забезпечити здоровий рівень конкуренції. Входження України до складу ЄС дозволить створити більш привабливі умови для іноземних інвесторів, що може позитивно вплинути на економічний розвиток країни й економічної безпеки зокрема.

ВИСНОВКИ

Таким чином, при наявності різноманітних сценаріїв економічного розвитку та варіантів стратегічного вибору існує єдиний шлях для забезпечення економічної безпеки економіки України як складної відкритої системи – це реалізація стратегії підвищення конкурентоспроможності, заснованої на виконанні двох необхідних умов: виділення пріоритетів економічного розвитку на основі вибору властивих характеристик економіки як системи та підвищення ефективності функціонування інститутів ринкової економіки. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Талайло Е. А., Литвинов А. И.** Особенности и угрозы обеспечения экономической безопасности на современном этапе Украины. URL: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2012/Economics/10_98398.doc.htm

2. **Антощенкова В. В.** Історико-економічні передумови виникнення та розвитку трансфертних цін. *Науковий Вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Жицького. Сер.: Економічні науки.* 2014. № 1. Т. 16, ч. 1. С. 3–10.

3. **Заяц Ю. О.** Особенности и угрозы обеспечения экономической безопасности Украины. *Економика и менеджмент*

инновационных технологий. 2016. № 3. URL: <http://ekonomika.snauka.ru/2016/03/11078>

4. Предборський В. А. Економічна безпека держави: монографія. Київ: Кондор, 2005. 391 с.

5. Белов О. Ф. Економічна безпека України: пріоритети та механізми забезпечення. URL: www.niss.gov.ua/book/belov/6.html

6. Димченко О. В. Еволюційний погляд на формування кризових процесів в економіці. *Бюлетень міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2010. № 1. Т. 2. С. 81–90.

7. Бражнікова Л. Н. Стратегическое управление финансовой деятельностью предприятий ЖКХ: монография. Донецк: Юго-Восток, 2010. 499 с.

8. Милуша Г. В., Чумакова А. С. Актуальные вопросы экономической безопасности современной Украины. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер.: Економіка*. 2009. № 851. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/4464/2/G.%20V.%20Miluha.pdf>

9. Офіційний сайт державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

10. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>

REFERENCES

Antoshchenkova, V. V. "Istoryko-ekonomichni peredumovy vynykennia ta rozvytku transfertnykh tsin" [Historical and economic prerequisites for the emergence and development of transfer prices]. *Naukovyi Visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterinarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S. Z. Gzhytskoho. Ser.: Ekonomichni nauky*. Vol. 16, no. 1 (2014): 3-10.

Bielov, O. F. "Ekonomichna bezpeka Ukrainy: priorytety ta mekhanizmy zabezpechennia" [Ukraine's Economic Security:

Priorities and Mechanisms of Security]. www.niss.gov.ua/book/belov/6.html

Brazhnikova, L. N. *Strategicheskoye upravleniye finansovoy deyatel'nostyu predpriyatiy ZhKKh* [Strategic management of financial activities of utilities]. Donetsk: Yugo-Vostok, 2010.

Dymchenko, O. V. "Evolutsiynyi pohliad na formuvannia kryzovykh protsesiv v ekonomitsi". [An evolutionary view of the formation of crisis processes in the economy]. *Biuleten mizhnarodnoho Nobelivskoho ekonomichnoho forumu*. Vol. 2, no. 1 (2010): 81-90.

Milyukha, H. V., and Chumakova, A. S. "Aktualnyye voprosy ekonomicheskoy bezopasnosti sovremennoy Ukrainy" [Topical issues of economic security of modern Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina. Ser.: Ekonomika*. 2009. <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/4464/2/G.%20V.%20Miluha.pdf>

Ofitsiynyi sait derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy. <https://bank.gov.ua>

Predborskiy, V. A. *Ekonomichna bezpeka derzhavy* [Economic security of the state]. Kyiv: Kondor, 2005.

Talaylo, Ye. A., and Litvinov, A. I. "Osobnosti i ugrozy obespecheniya ekonomicheskoy bezopasnosti na sovremennoy etape Ukrainy" [Features and threats to ensure economic security at the present stage of Ukraine]. http://www.rusnauka.com/2_KAND_2012/Economics/10_98398.doc.htm

Zayats, Yu. O. "Osobnosti i ugrozy obespecheniya ekonomicheskoy bezopasnosti Ukrainy" [Features and threats to ensure economic security of Ukraine]. *Ekonomika i menedzhment innovatsionnykh tekhnologiy*. 2016. <http://ekonomika.snauka.ru/2016/03/11078>